OVER SPIRITISME

DOOR

Dr. P. F. ABBINK SPAINK.

Het spiritisme en zijne wonderen is de titel van een uit het Engelsch door den oud-ingenieur D. J. BUIJSMAN vertaald boek van ALFRED RUSSEL WALLACE, den bekenden natuuronderzoeker en voorlooper van DARWIN (*Cohen Zonen, Amsterdam*). Een voorrede van dr. C. HILLE RIS LAMBERS, predikant der Ned. Herv. Gem. te Haaksbergen, wijst er op, hoezeer het onderwerp aller aandacht verdient, waar dit boek de vrucht is van jaren lang onderzoek van een man, die op natuurwetenschappelijk gebied een europeesche vermaardheid geniet; humbug en zelfbedrog zouden dus zijn buitengesloten, want oorspronkelijk was WALLACE alles behalve een aanhanger van het spiritisme of daarmee verwante denkbeelden. »Jaren lang deelde hij de vooringenomenheid van vele natuuronderzoekers, dat er in de wereld niet anders zou zijn dan stof en kracht. Geesten, als waarvan het spiritisme gewaagde, waren toen in zijn oog voor de wetenschap geheel onbestaanbaar en konden slechts scheppingen der verbeelding zijn. Hij, bewonderaar van VOGT, VOLTAIRE en STRAUSS, kwam er toe van ongeloof over te gaan tot het beschouwen van leven en wereld in een geheel ander licht, niet omdat hij zonder geloof in een hoogere wereld niet kon leven, maar langzamerhand, gedwongen door de lessen der ervaring, door de waarneming der feiten. Feiten — die brachten hem tot de wetenschap dat het materialisme een leugen is, maar dat des menschen geestelijk wezen den dood overleeft en ook na die verandering in staat blijft om aan ons, op aarde levenden, onder gunstige omstandigheden zich te openbaren."

Hoe kwam hij nu daartoe? Doordat dr. ELLIOTSON pijnlooze operaties deed door de patiënten in magnetischen slaap te dompelen; doordat het ook hem gelukte bij verschillende personen allerlei magnetische en hypnotische verschijnselen op te wekken, als geheele of gedeeltelijke verstijving, ongevoeligheid voor pijn, oproepen van zinsbegoochelingen, gemeenschap van gewaarwordingen met patiënten op een verren afstand, doordat hij, met anderen rondom een tafel zittende, geluiden waarnam als van voetstappen, gevolgd door een krachtige beweging van de tafel; doordat hij een tafel twintig sekonden een voet boven den grond zag zweven zonder dat iemand haar aanraakte; doordat namen van aan het medium onbekende personen door kloppingen van de tafel bij verschillende letters van het alphabet werden aangewezen en doordat, na eenige kloppingen van de tafel, een geheel onbeschreven papier met den naam William er op onder de tafel werd teruggevonden.

Dergelijke verschijnselen echter hebben zoovelen, stellig bijna alle zenuwartsen bij vele hunner patiënten, waargenomen, — zonder dat daaruit nog voor hen de ongehoorde conclusie volgt, dat zij, die wij dood noemen, niet verre van ons zijn, maar zich onder gunstige omstandigheden aan ons bekend maken en dat — »niet door philosophisch nadenken!" — wij ons het volgend leven gansch anders moeten denken dan zooals velen het opvatten, »namelijk niet een hemel der eeuwige gelukzaligheid ter eene, en een hel der eeuwige verdoemenis ter andere zijde, maar iets beters, bevestigd door de handhaving van de wet der continuïteit; namelijk, dat de mensch met zijn deugden zoowel als met zijn gebreken het volgend leven ingaat, waar geen eigenlijke hel en hemel bestaat, maar waarin wel voortduurt diezelfde wet van hooger orde, die ook in dit leven deugd en zegen, ondeugd en ellende met elkaar verbindt." Waarom en of dat iets beters is, verklaar ik — in parenthesi — niet te begrijpen; het zou toch, na met DE GÉNESTET in raadselen op aard' gewandeld te hebben, verreweg te verkiezen zijn eindelijk de waarheid te vernemen, dan wederom tot in het oneindige den Sisyphusarbeid te moeten aanvaarden.

Voor den inleider van WALLACE's boek heeft het echter groote aantrekkelijkheid en daarom wekt hij velen op, om, aan de hand van een bekwaam leidsman als WALLACE, die zelfde feiten eens te hooren en te overwegen, en hij twijfelt er niet aan »of velen zullen met den beroemden natuuronderzoeker mede gaan in de blijde ver-

zekerdheid dat de dood geen vernietiging is, maar de ingang tot een nieuw leven."

Dat WALLACE op het gebied van natuurlijke historie een eminent en beroemd denker was, wordt terstond toegegeven, maar ontkend moet ten eenenmale worden dat hij een bekwaam leidsman is op het gebied van psychologie en psychiatrie: en daar behoort het spiritisme thuis. WALLACE staat, met al zijne, de gewone spiritistische, spitsvondigheden niet boven zijn onderwerp, kent blijkbaar — en, daar hij geen medicus en geen neuroloog is, zij het hem vergeven — de bovenmate uitgebreide literatuur over hysterie, hypnose en suggestie in het geheel niet en praat dus feitelijk *als leek* mede over verschijnselen, die buiten en boven zijn horizon liggen. Dat hij te goeder trouw is, is zeker; dit geldt voetstoots voor alle echte spiritisten. In het kort samengevat is de spiritist iemand, die meer of minder gemakkelijk gesuggereerd wordt, hetzij door anderen, hetzij door zichzelf en die zijne hallucinaties, vooral zoodra een ander dezelfde hallucinatie heeft of zich verbeeldt die te hebben, voor waarheid aanneemt en die alles, wat hij niet begrijpt, aan de werking der geesten toeschrijft; niettegenstaande er treffende voorbeelden bestaan hoe ongeloofelijk men zich vergissen kan, waarvan aanstonds een paar voorbeelden; niettegenstaande vele groote mannen hallucinaties hadden, zoodat men zich daarvoor heusch niet zou behoeven te schamen; niettegenstaande proefondervindelijk gebleken is, dat b. v. de tafeldans veroorzaakt wordt door onwillekeurige spierbewegingen. De spiritist vergist zich niet, heeft geen hallucinaties; hij negeert eenvoudig den dynamometer van FARADAY en verwerpt als versleten formules, zonder er blijkbaar iets van te begrijpen of zich de moeite te geven in den gedachtengang door te dringen, de gangbare uitdrukkingen der wetenschap, als: onwillekeurige spierbeweging, onbewuste hersenwerking, of gespannen verwachting. Hij vindt het een vingerwijzing voor de juistheid zijner theorie, dat universiteiten en geleerden elke nieuwe zienswijze wantrouwig ontvingen en zich vaak schromelijk vergisten, maar geeft een getrouwe opsomming van de namen en titels van alle wetenschappelijke mannen, die het spiritisme nog niet als pathologische conclusie hebben gedefiniëerd. Het later te ontwikkelen begrip van het »tweede ik", van de »verdubbeling of eigenlijk splitsing der persoonlijkheid", zooals die bij hysterie voortkomt, en dat tot verklaring van vele spiritistische verschijnselen dient, wordt onwaarschijnlijker dan het bestaan van geesten

geacht; kortom, »een groote menigte spiritualisten zijn volkomen onverschillig geworden voor de opinie van wetenschappelijke mannen." Waar bedrog blijkt te bestaan, zooals te Arnhem, toen plotseling licht gemaakt werd, waar, zooals door BUGUET in 1857 te Parijs bij geestenphoto's, of waar, met een riempje, om den pols een door de manchet bedekte metalen ring bevestigd is, waaraan een haak, welke onder de tafel grijpt, zoodat deze opgetild wordt en de vingers boven de tafel stil blijven (*L'Illustration, 12 avril 1884*), daar zijn dat niet de echte manifestaties. En wij laten hier SCHILLER's *Der Geisterseher* buiten beschouwing. Toch hoort men altijd, niettegenstaande Prof. E. RAY LANKESTER, van Oxford, bewees dat hij goochelde (zie PREIJER, *Ursache des Schlafes*, p. 33), van den grooten spiritist SLADE, die een tafel tegen den zolder deed staan, zware kasten deed loopen, enz., en voor den astronoom ZÖLLNER allerlei kunststukken verrichtte, als het in beweging brengen van de naald van het kompas, het geven van een zure reactie aan neutrale vloeistoffen, het maken van knoopen in koorden, welke aan beide uiteinden werden vastgehouden, enz.

Is een antwoord ongepast of kinderachtig, een handeling een geest onwaardig, dan zijn er ook onbeschaafde, domme, kwaadwillige geesten. Het heeft iedereen getroffen, hoe soms een op het eerste oogenblik ongelukkige samenloop van omstandigheden later blijkt uitstekend te zijn geweest, zooals mij b. v. het te laat komen aan een trein, welke later dérailleert; dan is de spiritist terstond overtuigd dat een waarschuwende demon, zooals SOCRATES er een had, de hand in het spel heeft; maar houdt er iemand aanteekening van de keeren dat men te laat komt en waarna de trein *niet* dérailleert? Zoo is het ook met de op dat oogenblik zeer zeker opvallende gebeurtenis, dat men aan iemand denkt of van iemand droomt, dien men in jaren niet zag en waarvan men een dag of een paar uren later een brief, een bezoek of de doodstijding ontvangt: treft dit samen, dan is er, vooral wanneer enkele gedeelten van den droom of van den gedachtengang in wakenden toestand er op toepasselijk zijn, voor impressionabele geesten veel geheimzinnigs in; maar hoeveel duizenden keeren komt het *niet* uit? Dat iemand droomt dat zijn broer schipbreuk lijdt, wanneer deze op zee vaart en het weder stormachtig is, spreekt eigenlijk zoo van zelf, dat men dien droom niet als diens geestverschijning behoeft te verklaren, wanneer het bericht komt dat hij werkelijk verdronken is; want, wanneer de broer behouden terugkeert, worden zelfs reeksen van zulke droomen

vergeten. Tegenover den enkelen keer dat de droom treffend uitkomt, staat de volkservaring, dat droomen bedrog zijn. De menschelijke geest, zegt BACO, ontvangt de uitlegging der wereld niet met onbevangenheid, maar mengt er zijn wil en zijn hartstocht onder, en op die wijze schept ieder zich een wetenschap naar zijn smaak; want de waarheid, welke een mensch het bereidwilligst aanneemt, is die, welke hem aanstaat. Dit verklaart voor een deel waarom zoovelen vasthouden aan den tafeldans, aan het kloppen van pooten van tafels en stoelen bij de letters van een te vormen woord, aan het blinken van mediums en geesten in het donker, aan de mogelijkheid van het photographeeren van geesten, aan het schrijven van geesten door middel van den psychograaf, enz. — al kunnen zij weten, dat de tafeldans ontstaat door hun eigen onwillekeurige spierbewegingen, dat het kloppen eveneens een gevolg is van een onbewuste spieruiting van dengeen die de letters tot een woord samenvoegt, dat de photographieën, zoo geen kunstproducten, gewoon bedrog zijn, dat hallucinaties en illusies schering en inslag vormen en dat, zooals wij aanstonds meer uitvoerig zullen nagaan, het hoogst interessante verschijnsel van vigilambulisme hierbij optreedt.

Wij zullen nu eerst enkele proefnemingen en staaltjes van suggestie mededeelen, dan onze aandacht aan de hysterie als sleutel tot verschijnselen wijden, daarna uit WALLACE's boek een paar grepen doen, om ten slotte als proef op de som na te gaan het hoogst merkwaardige en, omdat het zoo geheel en al te goeder trouw is, sympathieke boekje van het medium E. D'ESPÉRANCE, *Uit de geestenwereld* (»*Shadowland*",) naar het Engelsch met een voorwoord van H. J. SCHIMMEL, (*Schiedam*, *Roelants*, *1900*).

Reeds omstreeks 1846 toonde BRAID door een aardige proef aan, dat de tafeldans wordt veroorzaakt door onbewuste spiertrekkingen. Vijf dames hielden een ring van ijzerdraad vlak bij een tafel, terwijl een draad van elk harer handen tot op de tafel liep, zoodat de veronderstelde magnetische stroom vrijelijk op de tafel kon inwerken. Hoewel de proef een half uur duurde en een der dames zelfs hare hand eenige malen in de gewenschte richting zes centimeters vooruitstrekte (!), bleef de tafel kalm staan; na verwijdering van den draad, en oplegging der handen op de gewone wijze, zoodat de onwillekeurige spierbewegingen weder konden werken, bewoog de tafel zich even spoedig als bij vroegere proeven.

Dat FARADAY met zijn dynamometer eveneens aantoonde dat per-

sonen, die de handen op de tafel leggen, binnen kort onwillekeurig daarop beginnen te drukken en dat deze drukking, zoodra zij in dezelfde richting plaats heeft, de tafel in beweging brengt, is boven reeds met een enkel woord vermeld; ook PREYER toonde dit onmiskenbaar aan.

»Voor de studie der thans aan de orde van den dag zijnde spiritualistische verschijnselen," zegt HACK TUKE in zijn boek over geest en lichaam (*Geist und Körper, Studien über die Wirkung der Einbildungskraft*, (u/h Eng.) Jena. 1888) »is het van belang te weten, dat het geloof en de verwachting de gewaarwording op een dwaalspoor kan brengen en de persoon in kwestie buiten staat kan stellen om veranderingen in drukking op de lichaamsoppervlakte te onderscheiden of te localiseeren. Den 25en November 1880 gaf CUMBERLAND, in den Casual-Club in Londen, eenige goede voorbeelden van de gemakkelijkheid, waarmede zich de zintuigen op deze wijze volledig laten misleiden. Het hoofddoel der zitting was het moderne spiritisme te onthullen: maar voor een physioloog was het voornamelijk van belang te zien, hoe door bepaalde manifestaties de waarneming door de zintuigen faalde. Zoo b. v. ging CUMBERLAND bij gasverlichting tusschen twee heeren aan eene tafel zitten en hield hunne handen vast. Nadat zij zich er van vergewist hadden, dat zijne beide handen met de hunne vereenigd waren, verzocht hij hen de oogen te sluiten en vroeg hen, of zij nog steeds voelden, dat zijne handen de hunne aanraakten. Zij antwoordden zonder aarzelen bevestigend. Hij had echter intusschen eene zijner handen weggenomen en liet de andere voor beide dienst doen. Nadat hij aldus eene volkomen toestemming gekregen had, gebruikte hij de vrije hand als »geestenhand", raakte met haar hun beider hoofden aan en zette zelfs den eenen eene trombone op het hoofd. Daarna bracht hij die tweede hand weer op de oude plaats, zonder dat de proefpersonen iets van de verwisseling bemerkten. En toen zij hunne oogen openden, waren zij hiervan volkomen zeker, dat, wie hen ook aangeraakt had en wie ook den eenen het muziekinstrument op het hoofd had geplaatst, het in elk geval CUMBERLAND *niet* was geweest. De misleiding was volkomen.

Onder toepassing van hetzelfde beginsel kan men iemand gemakkelijk doen gelooven, dat een ring om zijn arm gebracht is, terwijl zijne handen onafgebroken in aanraking met die van den operateur blijven. De proefpersoon is, zooals wij vaak hebben gezien, zóó verbaasd en verbluft, dat hij daardoor bewijst, hoe het tastgevoel door

de hem op dat oogenblik beheerschende gedachte kan worden afgeleid.

CUMBERLAND beschrijft dezen truc aldus. »Eene beroemde proef bij séances in donker bestaat hierin, dat men een zittenden persoon eenen ring over den arm trekt, ten bewijze der dematerialisatie-theorie. Daar degene, die zit, gedurende de manifestatie de hand van het medium vasthoudt, beweren de spiritualisten dat, wanneer de ring over den arm gaat, deze óf gedematerialiseerd moet zijn, óf er een weg door den arm heen gemaakt is, waarlangs de ring kan doordringen.... Al wat het medium te doen heeft, zoodra hij op de beschreven wijze eene hand vrij gekregen heeft, bestaat hierin, dat hij zichzelf den ring over den arm trekt, zijne hand weer met de hand van den proefpersoon in aanraking brengt en hem verzoekt vooral stevig vast te houden, om, zooals hij zegt, eene misleiding te vermijden. En natuurlijk glijdt de ring over den arm van den zittenden persoon heên, die naar zijne overtuiging geen oogenblik verzuimd heeft vast te houden."

Hoe algemeen ook de inwerking van het denken op de gelaatsuitdrukking wordt toegegeven, heeft men toch tot vóór korten tijd te nauwernood ingezien, dat deze laatste de gedachte, die den geest op een gegeven oogenblik bezig houdt, op volkomen onwillekeurige maar vaak duidelijke wijze kenbaar maken kan. Dit is het middel, waardoor een »medium" of een »gedachtenlezer" vaak iemand zijnen naam of het woord, waaraan hij juist denkt, kan noemen, doordat hij hem na elkaar de letters van het alphabet doet aanraken. De bij sommige personen bijzonder gemakkelijk optredende, geringe, maar voldoende beweging van een gelaats- of andere spier bij aanraking van de juiste letter, hoe onbewust zij ook plaats vindt, zegt genoeg. Wanneer men dit voor het eerst ziet, is het bepaald overbluffend. (HACK TUKE, p. 41.)

Op andere wijze blijkt de invloed der verwachting uit de vaak gedane proefneming, waarbij een haar of een zijden draad, waaraan een goudstuk of een ring bevestigd is, in een glas wordt gehouden; door het tikken van het geldstuk of van den ring tegen het glas moet dan worden aangegeven, hoe laat het is. Gelijk bekend is, gelukt de proef vaak, daar de spieren der vingers zich overeenkomstig het denkbeeld of de verwachting onbewust samentrekken. Deze proef is overigens met eene onbeteekenende verandering reeds door BACO genomen.

Zonder zulke overtuigende proeven zouden weinig menschen gelooven, dat hunne gedachten zoo snel en in den regel zoo nauwkeurig door

het spier- en vaatstelsel worden weergegeven, en toch is dit zonder twijfel juist; en daar het juist is, moet bedoelde eigenschap geheel en al van de oplettendheid, de scherpzinnigheid en de ervaring des waarnemers afhangen. Iemand verstopt ergens iets. De gedachtenlezer treedt de kamer binnen, al of niet geblinddoekt, en vat hem bij de hand, die hij ook wel tegen zijn voorhoofd drukt. Daarop loopt hij vlug met hem door de kamer, geestelijk geheel en al met het opzoeken bezig, ingespannen acht gevend op de geringste aanwijzingen door de gedachten van den proefpersoon — terwijl de laatste, zonder te weten, dat hij voortdurend spreekt (wel is waar niet met zijne stem, maar met zijne spieren), de hand vaster of losser vasthoudt of meer of minder sterk tegen het voorhoofd drukt, al naarmate hij dichter bij het verborgen voorwerp komt dan wel zich er van verwijdert. Nog sterker wordt door de inspannende oplettendheid of verwachting van den proefpersoon het vasomotorische systeem aangegrepen: bij het dichter komen bij het gezochte voorwerp slaat de pols sneller en de hand zweet. Zonder twijfel zullen de tact en de vermoedens van den gedachtenlezer deze aan het lichaam waar te nemen kenteekenen vaak aanvullen. Even zeker komt daarbij echter zóóveel werkelijk lezen door middel van de spieren te pas, dat die proeven een wetenschappelijk belang hebben en niet zonder grond voor onze doeleinden worden gebruikt. Bij niet of onvoldoende geblinddoekte oogen wordt de gedachtenlezer nog door de onbewuste gezichtsuitdrukking van den proefpersoon, bij de nadering bij het weggestopte voorwerp, geholpen. In dien geest heeft ook een zeer handig gedachtenlezer, ALFRED O. CAPPER (29 Januari 1883) zich schriftelijk uitgelaten (HACK TUKE, ibid., p. 41—44.)

Uit de volgende voorbeelden, die alle in HACK TUKE's boek te vinden zijn, zal wel voldoende de inwerking van de verbeeldingskracht blijken.

»BRAID spreekt van eene ongeveer 56-jarige dame, die in hare jeugd aan slaapwandelen had geleden, maar ten tijde van de proef geheel gezond en volkomen wakker was. Zij werd in een donker kabinet geleid, waar zij de polen van een sterken hoefmagneet moest beschouwen en beschrijven wat zij zag. Na lang kijken verklaarde zij, dat zij niets zag. Nadat echter BRAID haar had gezegd, dat zij, als zij er oplettend naar keek, er vuur zou zien uitkomen, zag zij dadelijk daarop vonken; en weldra scheen het haar toe, dat het zoo sterk vonken regende, alsof zij eene kunstmatige voorstelling van eene uitbarsting van den Vesuvius bijwoonde. BRAID sloot nu den deksel

van de doos, waarin de magneet zich bevond; maar de gezichtsverschijnselen der dame duurden op dezelfde wijze voort. Op daarop betrekking hebbende vragen verklaarde zij soortgelijke verschijnselen ook van een ander deel van het kabinet te zien uitgaan, en zelfs nadat de magneet uit de kamer verwijderd was; ja zelfs nog, toen zij 14 dagen later nog eens in het kabinet kwam, door zuivere ideeënassociatie." »Bekend is BENNET's geval: een slager, die bij het ophangen van een stuk vleesch uitgegleden en met den arm aan een haak was blijven hangen, werd, zooals hij verklaarde, onder ondragelijke pijnen naar een apotheker gebracht. De haak had alleen zijne jas doorboord, de arm was ongedeerd; en toch schreeuwde hij van angst over de onmenschelijke pijnen, toen de mouw voor het onderzoek werd opengeknipt." »Toen de menagerie door het vuur verwoest werd, vooronderstelde men dat het den chimpanzé gelukt was, uit de kooi te ontsnappen. In uiterst gespannen verwachting zagen eenige menschen het ongelukkige dier zich aan het dak vastklemmen en in doodsangst moeite doen om schrijlings over de ijzeren stang, die het bereikt had, naar de overzijde te komen. Onnoodig te zeggen, dat zijn strijd beneden met ingehouden adem gevolgd werd: men verging van angst, zooals eene courant zich uitdrukte. Maar er was in 't geheel geen dier en al dit medelijden was verspild aan een stuk van een gescheurd gordijn, dat in de verbeelding er uitzag als kop, armen en beenen van een aap!" »Dr. WIGAN was op een soirée in Parijs bij den heer BELLART, kort na eene gebeurtenis, die de openbare meening sterk in beroering bracht, de executie van maarschalk NEY. Bij de aankomst van een bezoeker, den heer MARÉCHAL *aîné*, diende de knecht aan: Maréchal NEY. Dr. WIGAN zegt dat eene electrische huivering door het gezelschap voer en hij bekent, dat op dat oogenblik de gelijkenis met den vorst zoo volkomen was, alsof het werkelijkheid geweest ware." »Vóór eenigen tijd, verhaalde mij een geestelijke, ging in zijne parochie het gerucht, dat een vrouw haar pas geboren kind vergiftigd had. Het lijk werd opgegraven en de ambtenaar, die met den dokter het lichaam te onderzoeken had, verklaarde, dat hij de ontbinding reeds rook en onpasselijk werd. Dientengevolge verwijderde hij zich ook. Toen men intusschen de kist opende, vond men haar leeg; en later werd geconstateerd, dat in 't geheel geene geboorte plaats gevonden had en dus in 't geheel geen moord begaan was."

Interessant is ook het verhaal van den soldaat, die in den slag

bij Wagram door een kanonskogel werd omver geworpen. Naar zijn gevoel was de kogel onder de knieën door de beenen gegaan en had ze van de bovenbeenen gescheiden. Hij bleef den ganschen nacht liggen en waagde niet zich te verroeren. Toen hij bij het aanbreken van den dag door een helper der ambulance werd gevonden, bleek, dat hij geheel ongedeerd was. Wel had een groote kanonskogel hem neêrgeworpen, maar in plaats van, zooals hij zeker geloofde, door zijne beenen heên, was de kogel onder zijne voeten door gegaan en had in de aarde een minstens een voet diep gat geslagen. Omdat hij daardoor plotseling naar beneden zakte, ontstond de voorstelling in hem, dat hem de onderbeenen waren afgeschoten. »Voilà ce que fait le pouvoir de l'imagination." Ten slotte nog de geschiedenis van den dokter, die voor zijne patiënte een recept tegen pijn in de zijde op de tafel legde, met de woorden: »Legt u dit op de pijnlijke plaats"; en hoe de zieke dit woordelijk uitvoerde, in plaats van de voorgeschreven pleister te halen, en toch groote verlichting voelde.

Opzettelijk hebben wij bij deze voorbeelden lang stilgestaan, om goed te doen uitkomen, hoe spoedig men geneigd is een vooropgevat idee als waarheid aan te nemen, en hoe moeilijk het is soms waarheid en verdichting uiteen te houden.

Wat betreft de methode om geestenphotographiëen te maken, behoeft men slechts vóór de opname een momentopname te doen zonder te ontwikkelen. In een engelsch tijdschrift, waarvan ik den naam niet meer weet, stonden voor ruim een jaar dergelijke photo's afgebeeld, en in *The Harmsworth Magazine* (1898, I.) vindt men bij het artikel »*Photographic Lies* (photographische leugens)" twee geestenphotographieën; de beschrijving vermeldt, dat op een schoonen ochtend, met bedekte lucht een instantanee genomen werd van een man met een tafellaken om zich heengeslagen; hierna ging de man weg en onmiddelijk daarop poseerde eene juffrouw in een angstige houding, waarna met dezelfde gevoelige plaat een tijdopname gedaan werd: het resultaat was een photo waarop een juffrouw in kennelijken angst voor een geest. Uit de tweede photo, die op dezelfde wijze genomen is, blijkt dat een geest doorzichtig is. Elke amateur kan ze vrij gemakkelijk vervaardigen; en als men nu handig een pakje gevoelige platen kan open- en dichtmaken, ze intusschen met dergelijke instantanees laadt en ze dan eenen argelooze in handen speelt, zal deze, bij het ontwikkelen van zijn latere opnamen, voor hem onbetwistbare bewijzen voor het bestaan

van geesten, met al de consequenties daarvan, ontdekken. Diffuse geesten of vlekken verkrijgt men, behalve door slordigheid bij het manipuleeren, door het gebruik van gevoelige platen, die ouder dan een jaar zijn, wanneer zij vaak veel aanleg hebben om gesluierd te worden; vooral treden bij zulke oude platen tamelijk breede en intensieve randsluiers op, waarvan de oorsprong veelal aan de verpakking wordt toegeschreven. (KAISERLING, *Practicum der wissenschaftl. Photographie*, 1898, p. 155).

Thans dient een enkel woord aan het maken van verkeerde conclusies gewijd te worden.

Wanneer men een bestaand voorwerp voor iets anders aanziet, b. v. een paal voor een man, dan is dat eene *illusie*; ziet men daarentegen een man, zonder dat er iets is, dan is dat eene *hallucinatie* en wel eene hallucinatie van het gezicht. Hetzelfde geldt, *mutatis mutandis*, voor de andere zintuigen. Het gezichtscentrum, namelijk dat gedeelte van de hersenen, waarheen het van buiten af in het netvlies van het oog dringende beeld geboodschapt wordt, produceert, in overprikkelden toestand, zelf een beeld, en daar wij gewend zijn dat alle beelden van de buitenwereld tot ons komen, projecteeren wij het naar buiten, nemen het dus in dat geval, volgens onze meening, werkelijk van uit de buitenwereld waar.

Hoewel dit op het eerste gezicht pathologisch gelijkt, behoeft het dit niet altijd te zijn. Behalve de onderscheiding in psychische en psycho-sensoriëele hallucinaties, onderscheidt LIÉBEAULT (*Le sommeil provoqué*, 1889, p. 94), ze ook in physiologische (natuurlijke) en pathologische (ziekelijke). Kan men zelf nagaan dat het een hallucinatie — dat is een eigen product van het correspondeerende centrum, of een zelfstandig opduikend herinneringsbeeld daarvan — is, dan is zij physiologisch, gelijk men, uit een droom ontwakende, dien als zoodanig erkent; kan men het daarentegen zelf niet begrijpen, dan is zij pathologisch.

Meestal stelt men zich de voorwerpen slechts op onduidelijke wijze voor; sommigen echter kunnen alle zaken, waaraan zij denken, met al de daaraan verbonden kenmerken zich als bestaande voor den geest brengen, zoodat zij denkende aan een voorwerp het zien, aan een klank het hooren. Vele bekende personen hadden dit verschijnsel, zooals MICHEL-ANGELO, RAPHAËL, LEONARDO DA VINCI, CARDANUS, GOETHE, TALMA, HORACE VERNET, BALZAC, en anderen. Wanneer deze laatste zich voorstelde, dat hij zich met een pennemes sneed, dan

voelde hij de pijn; stelde hij zich den slag bij Austerlitz voor, dan zag hij de troepen vechten en hoorde wapengekletter, kanongebulder en kermen van gewonden. WIGAN citeert een schilder, die zijn concepties voor zich zag en dan naschilderde. TALMA kon, op het tooneel staande, de kleederen van het publiek zich wegdenken en, in plaats van de levende personen, even zoovele geraamten stellen. NEWTON kon zich het zonnespectrum zichtbaar voor den geest brengen. Interessant is ook het voortduren van een slaaphallucinatie (droom) na het ontwaken, zooals HACK TUKE's vriend had, die 's morgens aan het voeteneinde van zijn bed iemand zag staan in een soort van Perzische kleeding. Hij was even duidelijk te zien als de tafels en stoelen in de kamer; en zijn vriend was op het punt op te staan en te zien, wat of wie het was. Bij nauwkeurig toezien echter bemerkte hij, ofschoon de figuur zoo duidelijk mogelijk was, dat de deur daarachter eveneens duidelijk te zien was, en op dat oogenblik verdween de figuur. Later viel hem in, dat hij een droom had gehad, waarin de Perzische figuur eene belangrijke rol had gespeeld; en zoo was de zaak op bevredigende wijze opgehelderd. Het was duidelijk, dat dit deel van den droom, na het ontwaken, had voortgeduurd en dat dus het denkbeeldige en het werkelijke voorwerp gelijktijdig door hem waren waargenomen.

Beschouwen wij nu in het kort de zenuwziekte, bekend onder den naam van hysterie. Deze komt voor onder de meest uiteenloopende verschijnselen, zoodat een afdoende definitie, niettegenstaande tal van uitstekende beschrijvingen, nog niet gegeven is. Vroeger meende men, dat deze ziekte alleen bij vrouwen voorkwam en dat zij in verband stond met de geslachtssfeer. Hoewel aandoeningen van deze laatste bij een ziekte, waarbij van allerlei voorkomt, natuurlijk niet afwezig zijn, is die verouderde opvatting thans verlaten. De hysterie is een *psychische* ziekte, waarvan de hoofdsymptomen zijn sensibiliteitsstoornissen, als: halfzijdige gevoelloosheid, gevoelloosheid over verspreide plekken (*anaesthesie en plaques*) of met manchetvormige begrenzing; sensoriële stoornissen, als concentrische beperking van het gezichtsveld, verkeerd zien van kleuren, halfzijdig zien; het aanwezig zijn van punten of plekken (*drukpunten*, *hysterogene zones*), van waar men door drukken hysterische verschijnselen te voorschijn roepen of wel onderdrukken kan; voorts verlammingen, spiersamentrekkingen, en krampaanvallen. Deze laatsten zullen wij aanstonds nog even nader moeten beschrijven.

Enkele bekende hysterische klachten zijn: het gevoel alsof een kogel uit den buik opstijgt en in de keel blijft zitten; het gevoel alsof een spijker in het hoofd geslagen wordt; sommige vormen van hoofdpijnen; urinedrang of retentie; beven; braken; stemmeloosheid; onbedaarlijk hikken, enz., enz., zonder dat daarvoor anatomische afwijkingen te vinden zijn. Opvallend is, dat door suggestie zelfs de zwaarste verschijnselen plotseling of zeer snel verdwijnen kunnen.

Het intellekt blijft bij de hysterische degeneratie, waartoe de hysterie na verloop voeren kan, onaangetast, maar de logische samenhang en gevolgtrekkingen bij het denken laten vaak veel te wenschen over, terwijl nu en dan lichte waandenkbeelden van achterafgezet, miskend, of vervolgd te zijn opduiken. Van het eene uiterste vallen deze patiënten door de geringste aanleiding in het andere, zij slaan om van huilen in lachen, van gloeiende liefde tot bitteren haat. Met klachten over hevig ziek zijn gaan ze vijf minuten later naar de komedie: »altijd is Roodjakje ziek, midden in de week, maar Zondags niet." Egoïst als zij zijn, geven zij niet veel om plichtsgevoel of om hetgeen anderen naar recht en billijkheid voor zichzelf verlangen, maar drijven hun zin door en vestigen, op vaak overdreven, theatrale wijze, de aandacht op hunne handelingen en vooral op wat zij dulden en lijden. Als ijdele egoïsten zijn zij terstond op de teenen getrapt, wat zij niet licht vergeven. Vertellen zij iets over, dan blijkt het telkens dat de herinnering onvolledig of vervalscht is en hoofdzakelijk wel, omdat zij niet objectief, maar volgens de stemming van het oogenblik de gebeurtenissen weêrgeven. In vele handboeken leest men dan ook dat hysterische personen bij uitstek leugenachtig zijn, terwijl de nieuwere opvattingen, wegens dat op den voorgrond treden van den oogenblikkelijken gevoelstoon, een hystericus niet méér leugenachtig vinden dan een niet-hystericus, maar meer phantastisch en vergeetachtig. Moge de opzettelijke bedoeling om te liegen dan niet altijd aanwezig zijn, het resultaat is toch hetzelfde, namelijk, dat men van een hystericus niet de objectieve waarheid te hooren krijgt, zooals DALLEMAGNE (*Dégénérés et déséquilibrés*, 1895) snedig opmerkt. Behalve die ziekelijke phantasie en vergeetachtigheid komen nu en dan illusies en hallucinaties voor, welke in enkele gevallen tot bepaalde vormen van hysterische krankzinnigheid voeren kunnen.

De verschillende symptomen komen in zulk een verscheidenheid en in zoovele graden voor, dat de verschillende gevallen oppervlakkig vaak in het minst niet op elkaâr gelijken; van vaak beminnelijke per-

sonen, die in hun geheele leven slechts een enkel of nu en dan een paar lichtere symptomen vertoonen, voert de aaneengeschakelde keten tot wezens, die ons diepste medelijden verdienen; men noemde de hysterie daarom ook wel eens proteusachtige ziekte.

Aan CHARCOT danken wij de beschrijving en rangschikking van de hysterische krampaanvallen, welke wij zooeven reeds met een enkel woord noemden. Hij onderscheidt vier phasen of perioden bij den grooten aanval (*grande hystérie*, *grande attaque*, *chorea major*, *hysteria major* of *hystero-epilepsie*): 1° de *epileptoïde periode*, waarbij de lijder zonder kreet, min of meer voorzichtig, bewusteloos neervalt, tonische (strek-) en daarna klonische (schud-) krampen vertoont, om meestal na enkele minuten te geraken in 2° *de periode van het clownisme*, als wanneer hij, vrijwel met behoud van bewustzijn, de meest verschillende en onmogelijke verwringingen en duikelingen, als een clown, verricht, waarvan de *arc en cercle*, een boog gevormd door het lichaam, dat zich slechts met de hielen en het hoofd op de onderlaag steunt, het meest bekend is; voorts vertoont dit stadium buig- en rolbewegingen en nabootsingen van worstelingen. Geen wonder dat men vroeger meende, dat de lijder door booze geesten bezeten was (*daemoniomanie*), 3° de *période des attitudes passionnelles*, waarbij allerlei plastische houdingen worden aangenomen. De patiënt vertoont datgene wat hij als hallucinatie, als delirium, doorleeft, b.v. speelt kaart, rijdt te paard, enz.; hij vertoont angst, schrik, toorn, of vervalt in extase (op welk laatste wij later terugkomen). 4° de *periode van het delirium*, waarin groote uitgelatenheid of diepe neerslachtigheid heerscht, waarin de intiemste geheimen onthuld worden en die meestal eindigt na hallucinaties omtrent dieren (*zoöpsie*).

Tegenover dezen, meer zeldzamen, grooten aanval, staat de kleine aanval, de *petite hystérie*, waarbij een en ander niet zoo treffend is uitgedrukt — maar ook komt het voor, dat een der perioden meer zelfstandig op den voorgrond treedt en dat de anderen (zoo goed als) ontbreken.[1] Merkwaardig is het ambulant automatisme (*automatisme ambulatoire*). »Sommige hysterici", zegt DUTIL (*Traité de Médecine*, VI, 1894, p. 1362), »zijn onderhevig aan intermitteerende opwel-

[1] Hypnoïde hysterische toestanden zijn nog: *katalepsie*, waarbij men waarneemt een stijfheid der ledematen, welke soms met groote kracht passief niet te bewegen zijn, soms in elken stand, welken men ze geeft, blijven staan (buigzaamheid als van was, *flexibilitas cerea*), *lethargie* of slaaptoestand en *somnambulismus*.

lingen, die hen er toe drijven, meer of minder langen tijd op de vlucht te gaan. Deze paroxysmen gaan vooraf aan de convulsieve aanvallen of volgen er op, of wel zijn er onafhankelijk van. Evenals bij het epileptisch automatisme, verlaat de persoon in kwestie plotseling zijne bezigheden, om somtijds geheele reizen te gaan doen; hij gehoorzaamt aldus aan de suggestie, aan den droom, die hem beheerscht. Als de aanval voorbij is, is hij zeer verwonderd zich ver van zijn domicilie te bevinden, weet hij niets meer van wat er met hem gebeurd is. In sommige gevallen is de zieke niet zonder bewustzijn: hij weet waarheen hij gaat, maar hij wordt beheerscht door het onweerstaanbare verlangen, door het dwangdenkbeeld dat hem drijft. (J. VOISIN, PROUST, RÉGIS, DUPONCHEL, SÉGLAS). Deze vorm van de hysterische crisis moet, evenals het vigilambulisme en het zelfstandig optredende delirium der vierde periode, gerekend worden bij de groep der hysterische somnambulismen."

Het is thans noodig de verschillende soorten van somnambulisme de revue te laten passeeren en om daarbij speciaal onze aandacht aan het vigilambulisme te schenken.

GEORGES GUINON onderscheidt vier soorten van somnambulisme (*Maladies du Système Nerveux*, *Manuel de Médecine*, 4, 1894, p. 362): 1° het ambulatoire epileptische automatisme; 2° het hypnotische somnambulisme; 3° het hysterische somnambulisme; 4° het hysterische vigilambulisme. De drie laatstgenoemde vormen behooren onder de hysterie gerangschikt te worden.

Het eerste behoort, als zoogenaamd psychisch aequivalent, thuis bij de epilepsie, ook vallende ziekte genaamd, waarover hier een enkel woord moge volgen, wegens de verdubbeling of liever splitsing van de persoonlijkheid, welke ook hierbij voorkomt en waarop wij later nader terugkomen. De vallende ziekte kenmerkt zich door plotselinge toevallen, verlies van het bewustzijn met tonische (strek-) en klonische (schud-) krampen en opvolgende uitputting (meestal slapen), *grand mal*; de herinnering daaraan is volkomen afwezig. Sommige lijders evenwel vertoonen onvolkomen paroxysmen, *petit mal*, b.v. »absences", waarbij zij midden in de een of andere bezigheid, midden in een zin, ophouden, om na enkele oogenblikken weêr voort te gaan; of duizelingen; of slaapzucht; of een toestand volkomen gelijkende op een beroerte, behalve in de gevolgen; of een heftig beven; of een onbewust voortloopen, welk laatste vooral bij kinderen (*procursieve epilepsie*) voorkomt. *Psychische aequivalenten* noemt men bij epileptici, of bij per-

sonen die door hun nerveusen aanleg daartoe meer of minder gerekend mogen worden, andere verschijnselen van visceralen en van psychischen aard. Dergelijke *gelarveerde epilepsie* uit zich bij zulke personen door b.v. angstaanvallen (angina pectoris), 's nachts in bed urineeren, enz.; òf in een aanval van manie, *grand mal intellectuel*, òf, al of niet na een meer of minder duidelijk toeval, in een impulsieve daad: plotseling verricht de lijder, op de meest zekere en van goed overleg getuigende wijze, vaak obscoene, vaak gevaarlijke handelingen; tot zich zelf teruggekeerd, weet hij er zich niets van te herinneren. Duurt een dergelijke toestand uren, dagen of zelfs weken, dan kan de epilepticus, in den toestand van *ambulatoir epileptisch automatisme*, (*automatisme comitial ambulatoire*), samengestelde handelingen, als reizen of misdrijven, verrichten, waarbij hij oppervlakkig volkomen normaal gelijkt, maar waarvan hij zich, na het ontwaken uit dien toestand, totaal niets herinnert.

De tweede vorm, het *hypnotische somnambulisme*, is een door hypnose kunstmatig verwekte toestand van somnambulisme, waarin de gehypnotiseerde persoon niet delireert en ook niet uit zich zelf handelt. Zulk een persoon is dan echter in een toestand van groote oplettendheid en gevoeligheid, suggestibiliteit, zoodat elk bevel wordt opgevolgd. Het hangt vooral af van den toon, waarop het een of ander gezegd wordt, van de overtuiging waarmede gesproken wordt, of van de gesticulaties, welke men daarbij bezigt. De gevoeligheid van hypnotische somnambulen kan zoo groot zijn, dat een enkel woord of een enkele beweging, die de onderzoeker maakt zonder dat hij het zelf weet, voldoende kan zijn om zaken op te merken, welke men meende dat de gehypnotiseerde niet bemerken kon. Zoo, bij voorbeeld, konden de hypnotische somnambulen van BOURRU en BUROT opmerken, welke geneesmiddelen in gesloten flesschen op grooten afstand zich bevonden: maar het waren, zooals weldra bleek, de onderzoekers zelf, die op dergelijke wijze onbewust verraadden wat er in de flesschen was en hoe die stoffen werkten. Wisten zij zelf ook niet wat er in de flesschen was, dan kwam de gehypnotiseerde het ook niet te weten en bleef de adaequate werking der daarin zich bevindende geneesmiddelen ook uit.

(*Slot volgt.*)